

УДК 37.091.3:316.77+94(100) "1939/1945":343.81(477)
DOI 10.32755/sjeducation.2025.01.096

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «STORYTELLING» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ

Петровська Юлія Михайлівна,
кандидат історичних наук, доцент,
проректор,

Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34)
ORCID: 0009-0005-8131-2210;

Попружна Алла Василівна,
кандидат історичних наук,

тимчасово виконуючий обов'язки начальника кафедри
теорії та історії держави і права, міжнародного права
гуманітарного факультету (очного та заочного навчання),

Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34)
ORCID: 0000-0002-5079-2865

Стаття присвячена аналізу потенціалу залучення методу «storytelling» як інструментарію сучасного викладача гуманітарних, соціальних і юридичних дисциплін. На прикладі Пенітенціарної академії України висвітлені можливості дидактичного потенціалу методу «storytelling» у контексті вивчення та дослідження історії Голокосту, антидискримінаційних практик, актуалізації уваги до дотримання прав людини та формування толерантного покоління.

Дидактичний потенціал методу «storytelling» полягає в доцільному використанні викладачем інформації, яка ілюструє матеріал, що вивчається, через розповідь з метою активізації студентської уваги, створення додаткового інтересу. Проте використання методу «storytelling» в процесі викладання історичних, соціальних, гуманітарних та юридичних дисциплін ще не достатньо вивчено. Тому звернення до методу «storytelling» на тлі дискредитованості історії як об'єкта маніпуляцій та інструмента політичної пропаганди збільшує шанси «віднайти та відстояти власну візію минулого», а колективна пам'ять – «як спосіб демократичного та протестного живо-го пізнання минулого» – набуває особливого значення [1].

Метою статті є висвітлення актуальності та особливостей залучення методу «storytelling» у контексті вивчення різних аспектів теми Голокосту у вищій школі.

Тема набуває гострої актуальності в умовах російсько-української війни, а її студіювання – запорука протидії пропаганді ворога, формування

переконання, що трагедія Голокосту не є суто єврейською історією. Задекларовані та захищені законами права людини є необхідністю функціонування загальнолюдських цінностей, порушення яких може призвести до страшної трагедії цілого народу.

Водночас успішність сучасного викладання неможлива без залучення нових методів, особливо тих, що сприяють «оживленню» матеріалу, засвоєнню інформації через історії людей. Метод «storytelling» набуває особливої актуальності в контексті паралелей історій осіб, які пережили трагедію Голокосту, з історіями тих, хто має досвід російської окупації.

Наукова новизна полягає в узагальненні інформації про те, «коли, чому і як» у Пенітенціарній академії України, зокрема, почали студіювати історію трагедії Голокосту і яким чином метод «storytelling» збільшує можливості в розкритті потенціалу цієї теми. Також новизна полягає у презентації досвіду практик застосування методу «storytelling» на заняттях та заходах закладу вищої освіти, залученні здобувачів вищої освіти до наукової та дослідницької роботи, участі в міжнародних проєктах.

Висновки. *Пенітенціарна академія України активно долучається до вивчення історії трагедії Голокосту, збереження пам'яті про неї, використовуючи метод «storytelling».*

Ключові слова: *метод «storytelling», історія Голокосту, євреї, пам'ять, Пенітенціарна академія України.*

USE OF THE STORYTELLING METHOD DURING THE STUDY OF THE HOLOCAUST HISTORY AT THE PENITENTIARY ACADEMY OF UKRAINE

Petrovska Julia,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Vice-Rector,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)

ORCID: 0009-0005-8131-2210;

Popruzhna Alla,

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Theory and History
of State and Law, International Law,

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-5079-2865

The modern teacher has a wide methodological toolkit, in which the «storytelling» method occupies a worthy place among the variety of new teaching tools. The latter can be used in the process of teaching disciplines of both the social and legal sciences. The didactic potential of this method lies in the appropriate use by the teacher of information that illustrates the material being

studied, through the story, for example, of a relevant story, in order to activate student attention, create additional interest.

However, the use of the «storytelling» method in the process of teaching historical, social, humanitarian and legal disciplines has not yet been sufficiently studied. The involvement of this method increases the chances, against the background of the discrediting of history as an object of manipulation and a tool of political propaganda, «to find and defend one's own vision of the past... collective memory – as a way of democratic and protest living knowledge of the past – has acquired special significance».

The purpose of the article is to highlight the relevance and features of the «revival» of the topic of the history of the Holocaust in the humanitarian and legal disciplines taught at the Penitentiary Academy of Ukraine, using the «storytelling» method in the context of studying various aspects of the Holocaust topic in higher education.

The topic is becoming acutely relevant in the context of the Russian-Ukrainian war, the «storytelling» method is becoming especially relevant in the context of parallels between the stories of people who survived the tragedy of the Holocaust and the stories of those who have experience of occupation.

It consists in summarizing information about when, why and how in Ukrainian education and in the Penitentiary Academy of Ukraine in particular, the history of the tragedy of the Holocaust began to be studied and how the «storytelling» method increases the possibilities for revealing this topic.

The Penitentiary Academy of Ukraine is actively involved in studying the history of the tragedy of the Holocaust, preserving the memory of it, using the «storytelling» method. Activities using this method, held at the academy, actualize the importance of remembering the significant socio-economic contribution and unique cultural influences of the Jewish population on the socio-cultural environments of the city and the region, emphasize that Jewish history is part of the Ukrainian common history.

Key words: *storytelling method, Holocaust, Jews, memory, Penitentiary Academy of Ukraine.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Викладання тематики, пов'язаної з історією Голокосту, сприяє заглибленню та збереженню пам'яті про долю українського єврейства, «запорукою можливості навчитися долати примусову амнезію, імперсько-радянські стереотипи, перерваний досвід ретрансляції історичних уявлень в українському суспільстві» [2; 12].

Одним із найактуальніших станом на сьогодні методичних інструментів, що допомагає сучасному викладачу висвітлювати тематику історії Голокосту, є метод «storytelling». Чимало українських дослідників-педагогів присвятили свої розвідки

цьому методу. Серед тих, хто висвітлив педагогічний потенціал методу на прикладі історичних дисциплін, – Г. Єрмолаєва [10], Х. Кухарук [11], Я. Штанько [11], В. Качмар [11], С. Микитюк [12] та інші. На важливості використання методу в контексті історії Голокосту наголошував, зокрема, М. Тяглий [9].

Більшість дослідників вважає цей метод певним педагогічним трендом, а його дидактичний потенціал загалом сприяє використанню викладачем інформації для підкріплення матеріалу, що розглядається, через розповідь доречної історії, активізує студентську увагу, створює додатковий інтерес. Подання та засвоєння навчального матеріалу у формі розповіді історій акцентує увагу, логіку та підвищує рівень культурної освіти студентів [10, с. 46–47].

Сьогодні в умовах російсько-української війни увага до цієї теми є особливо гострою. Адже для українського соціуму питання вивчення історії Голокосту вже давно стало своєрідним маркером євроінтегаційних процесів в Україні [4, с. 284].

Нагадаємо, ще у січні 2000 р. Україна взяла участь у міжнародній конференції у Стокгольмі, на якій доєдналася до Декларації про збереження пам'яті про Голокост у сучасному світі шляхом дослідження й викладання цієї теми. Україна стала першою на пострадянському просторі державою, в якій відповідно до Рекомендації Ради Європи тему Голокосту було введено до навчальних програм закладів загальної середньої освіти [5], згодом тема була внесена до офіційної шкільної програми, до базових історичних курсів з історії України і всесвітньої історії [2, с. 13]. Це сприяло тому, що більшість українських підлітків у загальних рисах знають про Голокост [6, с. 4].

Хоча І. Щупак зазначає: «Для вищої школи держава не видає уніфікованих навчальних програм і методичних напуттів, не створюються єдині підручники для університетів, ще 2000 р. було прийнято інструктивний лист Міністерства освіти і науки України, в якому містилася рекомендація щодо вивчення Голокосту в університетах. В Україні сьогодні нараховуються десятки університетів, де викладаються спеціальні курси з історії Голокосту» [7, с. 192].

У Пенітенціарній академії України в контексті дисциплін «Європейський вимір історії України», «Соціологія», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Політологія» різні аспекти історії трагедії Голокосту активно впроваджуються в навчальний процес. Зокрема, під час обговорень на заняттях і заходах формується особисте переконання в тому, що вже висвітлено в наукових дослідженнях: нацистський тоталітаризм спричинив Голокост, який вплинув на східноєвропейське суспільство [3].

Вже чотири роки поспіль курсанти і студенти є активними учасниками міжнародного проєкту «Знати. Дбати. Пам'ятати», який здійснюється за підтримки Українського центру вивчення історії Голокосту Інституту політичних та етнонаціональних досліджень Національної академії наук України та Інституту вивчення та викладання Голокосту і прав людини ім. Ольги Ленгель (США).

Одним з етапів проєкту є збір і фіксація свідчень щодо подій Голокосту серед сусідів, родичів, знайомих старшого віку в різних містах, містечках чи селах. Саме цей етап і є складовою «storytelling». Не можемо не погодитися з думкою українського історика М. Тяглого, що «на відміну від джерел, створених колективними авторами або державними, громадськими, військовими діячами, свідчення, що їх надають окремі люди, мають безцінні риси оповіді про історичні події крізь призму сприйняття певної людини, вони персоналізують історичний досвід та переміщують масштабні суспільні процеси у площину особистісного переживання та сприйняття очима конкретного учасника» [9]. Отже, збережені на телефон розповіді людей про пережиті події містять власні оцінки, відчуття та ставлення до явищ, передають унікальний досвід, що його набула людина. Серед зафіксованих спогадів – відеорозповідь про єврейську родину з м. Харкова слухачки магістратури Ярослави Варламової; історія про сусідку Лідію Гершанову із с. Сосниці Чернігівської області, записана студенткою першого курсу Анастасією Ісаченко; відеорозповідь про меморіал пам'яті загиблим євреям у В'юницькому гаю у с. Сосниця Чернігівської області студентки Катерини

Антоненко; відеорозповідь про місце знищення євреїв у м. Ружин Житомирської області курсанта Олега Онищука; відеорозповідь про єврейські поховання та музей у с. Сновську Чернігівської області курсанта Дмитра Салати.

Поява свідчень про минуле, зафіксованих у відео- чи паперовому форматі, дає можливість переглянути традиційне трактування історії через розуміння того, що історія не лише фіксується в документах та записується істориками, а її також розповідають ті, хто був причетний до тих подій. Таким, чином метод «storytelling» стає складовою «візуальної історії», а зафіксовані відеорозповіді створюють змістовне наповнення [2, с. 15].

Тому М. Тяглий стверджує, що поряд із численними свідченнями про переслідування та вбивства, «які відклялися у вигляді документів державних організацій, громадських установ або воєнних підрозділів та зберігаються на папері в різних архівних закладах, величезний пласт інформації про ці події ще й донині зберігається в пам'яті безпосередніх учасників тих трагічних подій або їхніх нащадків» [9].

Також особлива увага під час викладання приділяється історіям праведників, адже ця тема залишається невисвітленою, поглиблюється регіональний аспект. Під час вивчення юридичних дисциплін важливим є встановлення взаємозв'язку між трагедією Голокосту та порушенням прав людини в сучасному світі.

Ще однією можливістю використання методу «storytelling» є співпраця з міжнародною організацією Centropa, на платформі якої розміщено вже тисячі свідчень, фотографій, матеріалів про історію Голокосту. Сьогодні команда Centropa активно працює над можливістю донести історію українців у світі, поширюючи інформацію про події в Україні та підтримуючи нашу боротьбу у світовому інформаційному просторі. За переконанням Ю. Петровської і М. Кеди, співпраця із Centropa сприяє усвідомленню найуспішніших антитоталітарних практик сучасного світу, направлених на подолання ремінісценцій тоталітарних режимів [8, с. 140].

Перегляд і обговорення документального фільму «Повернення до Рівного», створеного Centropa, на семінарських і практичних заняттях з дисциплін «Європейський вимір істо-

рії України», «Соціологія», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн» – це складова методу «storytelling», який дозволяє за допомогою перегляду особистих травматичних спогадів Шеллі та Раї Вайнер «олюднити» матеріал теми, поглибити уявлення про такі соціальні процеси та явища, як агресія, колаборація, геноцид, Голокост, війна, окупація, злочини проти людяності, репатріація, інтеграція, адаптація, еміграція, упередження, расизм, антисемітизм, радикалізація, ідеологія нацизму, тоталітаризм.

Для творчого зображення цінності демократичних процесів, зв'язку минулого і сьогодення, розуміння важливості вивчення уроків історії в Пенітенціарній академії України була застосована методика створення колажів з історичних і особистих фотографій, яку викладачі засвоїли на одному із семінарів Сентроа. Використовуючи фото і спогади свідків Голокосту з платформи цієї організації, студенти мали можливість емоційно зануритися в добу, «відчути», що саме стало з «людьми на фото», і дофантазувати, як могли б скластися їхні доля в майбутньому.

Отже, Пенітенціарна академія України активно долучається до вивчення історії трагедії Голокосту та збереження пам'яті про неї. І хоч у ній не викладаються спеціальні курси з історії Голокосту, специфіка закладу зобов'язує викладачів сприяти вихованню толерантності, схильності до співпереживання, критичного та свідомого ставлення до особливо складних аспектів суспільного життя, поваги до історії свого та інших народів, формуванню культури пам'яті та особистісного ставлення до історії, розумінню загальнолюдських цінностей і небезпеки порушення прав людини. Метод «storytelling» є цінним педагогічним інструментом у цій сфері.

Додаток 1. Спогади Лідії Гершанової, зафіксовані студенткою 116 навчальної групи Анастасією Ісаченко у січні 2025 р.:

«Я, Лідія, народилась у 1944 р. на Кавказі. У мої чотири роки родина переїхала до Чернігова. У селі Сосниці Ріпкинського району Чернігівської області народився мій батько Ісак (1922 р. н.). Ще коли він був малий, створилася єврейська комуна, члени якої жили спільно, дотримуючись принципу,

що євреї відповідальні один за одного. У кого що було – усім ділилися, тому не сильно страждали. Дідусь був ковалем – один на всю Сосницю. А моя мати Софія (1914 р. н.) походила з бідної багатодітної родини, що мешкала у Чернігові. Мама із сестрою удвох навчалися музиці, і на той час учителю музики платили борошном. Знаю, що перший чоловік мами загинув у радянсько-фінській війні ще в 1939 р.

Батько пішов на війну, як тільки йому виповнилось 19 років. Мати також воювала, була учасницею бойових дій під Сталінградом, працювала у госпіталі, у якому батько був начальником гарнізону. І вони там дуже цікаво познайомились. Госпіталь мали евакуювати. Батько з охороною пішов перевіряти кімнати і побачив мою маму, яка сиділа за старим роялем і грала пораненим. Батько підійшов і почав з нею грати в чотири руки «Смуглянку». Дуже закохався в матір, а у 1943 р. вони одружилися.

Потім батька відправили служити на Північний Кавказ, де я й народилася. Після війни у 1946–1947 рр. був голод, хоч батьки й працювали. Незважаючи на високу посаду, батько ще підпрацьовував – на демонстраціях керував духовим оркестром. Грав на багатьох інструментах, окрім струнних, а ще на вихідних ходив класти людям печі, щоб прогудувати родину.

З дитинства я пам'ятаю, що була улюбленою дитиною, брат поїхав, коли мені було 10 років (його забрали в армію) і до Чернігова вже не повернувся.

Сестра батька була в партизанському загоні десь поблизу Сосниці, а двоє її дітей жили з дідусем та бабусею. Одного разу, коли вона прийшла з лісу провідати дітей і батьків, її видав сусід-колаборант. Німці змусили копати самим собі яму і всіх розстріляли. Це був 1943 рік, до визволення Чернігова залишалося недовго. Біля в'їзду в м. Новгород-Сіверський стоїтьobelіск, де викарбувані їхні прізвища.

Єврейських традицій не зовсім дотримувались, бо був антисемітизм. Але знаю, що на «єврейську Пасху» купляли мацу. Як в українців паска, так у євреїв маца (це такі листочки з борошна і води, приготовлені в печі, які їли замість хліба під час «єврейської Пасхи»). Потім мати ще готувала святкову єврей-

ську страву – цимис. У нас кажуть, що цимес – це щось таке смачне, бо туди додають сухофрукти, копчені сливи, м'ясо (тільки яловичину), картоплю. Фарширована риба у євреїв обов'язкова. Потім є таке свято Пурим, на якому веселяться, п'ють червоне вино і куштують солодоші, а ще Ханука – це коли запалюється вісім свічок».

Список використаних джерел

1. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. URL: <https://uamoderna.com/md/216-216/> (дата звернення: 20.02.2025).

2. Біль пам'яті: навчально-методичний посібник до виставки «Голокост від куль: масовий розстріл євреїв в Україні у 1941–1944 рр.» / авт.-упоряд. О. Войтенко. Київ : ТОВ «Майстер книг», 2011. 64 с.

3. Струве К. Голокост і його вплив на сучасний світ та Україну. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/10/6/161887/> (дата звернення: 19.02.2025).

4. Подольський А. Ю. Комплексні дослідження з історії Голокосту в Україні та комеморативні дискусії та практики: проблема взаємовпливу, тенденції та перспективи. URL: https://iipend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Rozdil_7.pdf (дата звернення: 20.02.2025).

5. Ремех Т. О. Музей Голокосту як освітній простір. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718351/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85%202.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).

6. Кришмарел В. Ю., Севастьянова Д. О. Методичні рекомендації до вивчення питань Голокосту на уроках історії у ЗНЗ. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713285/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).

7. Щупак І. Я. Уроки Голокосту в українській історичній науці та освіті: від наративу до осмислення й постановки суспільного питання про покаяння (до 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру). *Український історичний журнал*. 2016. № 5. С. 176–201.

8. Кеда М., Петровська Ю. Європейські анти тоталітарні культурні практики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 26–27 червня 2020 р.). Чернігів : Десна Поліграф, 2020. С. 140–142.

9. Тяглий М. Метод «усної історії» та його застосування для вирішення завдань проєкту «Геноцид ромів (циган) в добу окупації України

(1941–1944): дослідження, викладання, увічнення пам'яті». URL: <http://romagenocide.com.ua/metod-usnoi-istirii/> (дата звернення: 19.02.2025).

10. Єрмолаєва Г. А. Використання методу сторітелінгу в процесі викладання фахових дисциплін для бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Вісник ХДАК*. 2021. Вип. 59. С. 44–52.

11. Кухарук Х., Штанько Я., Качмар В. Травматична пам'ять і факт як домінанта сторітелінгу в історичному репортажі Катаржини Кобилярчик «Струп. Іспанія роз'ятрює рани». *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. 2024. Вип. 3 (13). С. 47–52.

12. Микитюк С. О. Елементи сторітелінгу як навчального методу у поглядах педагогів, громадських діячів минулого. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 66. С. 134–137.

References

1. Kis, O. (2016), Collective memory and historical trauma: theoretical reflections on the background of women's memories of the Holodomor, available at: <https://uamoderna.com/md/216-216/> (accessed 20.02.2025).

2. Pain of memory (2011) : educational and methodological guide to the exhibition "Holocaust by bullets: mass shooting of Jews in Ukraine in 1941–1944", Voitenko O. (author-compiler), Maister knyh, Kyiv.

3. Struve, K. (2022), The Holocaust and its influence on the modern world and Ukraine, available at: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/10/6/161887/> (accessed 20.02.2025).

4. Podolskyi, A. Yu. (2020), Comprehensive studies on the history of the Holocaust in Ukraine and commemorative discussions and practices: the problem of mutual influence, trends and perspectives, available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Rozdil_7.pdf (accessed 20.02.2025).

5. Remekh, T. O. (2019), The Holocaust Museum as an educational space, available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718351/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85%202.pdf> (accessed 20.02.2025).

6. Kryshmarel, V. Iu. and Sevastianova, D. O. (2017), Methodological recommendations for the study of Holocaust issues in history classes, available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713285/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83.pdf> (accessed 20.02.2025).

7. Shchupak, I. Ia. (2016), "Lessons of the Holocaust in Ukrainian historical science and education: from narrative to understanding and raising the public question of repentance (to the 75th anniversary of the Babyn Yar tragedy)", *Ukrainian Historical Journal*, No. 5, pp. 176–201.

8. Keda, M. and Petrovska, Y. (2020), "The role of "Centrope" in overcoming the reminiscences of totalitarian regimes", *European anti-totalitarian cultural practices* : materials of the International Scientific and Practical Conference, Desna Polihraf, Chernihiv, pp. 140–142.

9. Tyagly, M., The method of "oral history" and its application to solve the tasks of the project "The Genocide of Roma (Gypsies) during the occupation of Ukraine (1941–1944): research, teaching, perpetuation of memory", available at: <http://romagenocide.com.ua/metod-usnoi-istirii/> (accessed 20.02.2025).

10. Yermolayeva, H. A. (2021), "Using the storytelling method in the process of teaching professional disciplines for bachelors of information, library and archival science", *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, Iss. 59, pp. 44–52.

11. Kuharuk, H., Shtanko, Ya. and Kachmar, V. (2024), "Traumatic memory and fact as a dominant of storytelling in the historical reportage of Katarzyna Kobylyarczyk"Scab. Spain is festering wounds", *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Philology*, No. 3 (13), pp. 47–52.

12. Mykytyuk, S. O. (2019), "Elements of storytelling as a teaching method in the views of teachers, public figures of the past", *Naukovi Chasopys Dragomanov Ukrainian State University. Pedagogical sciences: reality and perspectives*, Iss. 66, pp. 134–137.